

DE SOCIALE BASIS VAN DE VREDESBEWEGING IN VLAANDEREN (*)

Johan De Deken (**)

In deze bijdrage worden een aantal proposities onderzocht, die kunnen worden afgeleid uit theorieën die het ontstaan en de sociale basis van "nieuwe" sociale bewegingen proberen te verklaren. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de resultaten van een onderzoek dat werd uitgevoerd bij 330 activisten van de Vlaamse vredesbeweging VAKA. De resultaten van dit onderzoek worden vergeleken met een steekproef van 1945 personen, die representatief kan worden geacht voor de gehele Vlaamse bevolking. Er worden verschillende multivariate modellen geconstrueerd, die (1) de participatie in de beweging, (2) de motivaties van (potentiële) participanten proberen te verklaren. Uit de resultaten komt naar voren dat (potentiële) activisten van de Vlaamse vredesbeweging bijzonder hoog geschoold zijn en dat ze overwegend zijn tewerkgesteld ver van de produktivistische prestatielijn van de samenleving. Verder komt er een belangrijke interactie aan het licht tussen die twee variabelen en de levensbeschouwing: het institutioneel katholicisme blijkt een "modererende" invloed te hebben op het effect van hun invloed, daar waar het feit van te behoren tot een "levensbeschouwelijke minderheid" zoals buitenkerkelijke christenen en vrijzinnigen werkte als een "intensifier" op het effect van bepaalde beroepen en op het effect van onderwijs meer in het algemeen.

(*) Deze tekst werd bekroond met de "Prijs voor Sociologie" 1987.

(**) Dit artikel steunt op een onderzoek dat werd uitgevoerd in het kader van de licentiaatsverhandeling, In de ban van de vrede - een sociologisch onderzoek over de achterban van de vredesbeweging in Vlaanderen (Vrije Universiteit Brussel, Faculteit Economische Sociale en Politieke Wetenschappen, 1986). Ik dank mijn promotor Prof. M. Elchardus voor zijn begeleiding van dat onderzoek en voor zijn opmerkingen bij een eerdere versie van dit artikel.

1. "Nieuwe" sociale bewegingen.

Gedurende de afgelopen twintig jaar voltrokken er zich een aantal ingrijpende veranderingen in de Westeuropese samenleving (Ellemers, 1979). Gedurende deze periode evolueerde deze geleidelijk aan naar hetgeen men mettertijd de post-industriële samenleving is gaan noemen (Touraine, 1969). In een dergelijke samenleving zou niet het bezit van de produktiemiddelen de belangrijkste machtsfactor zijn, maar wel de kennis en de informatie. Mede door die veranderingen ontwikkelden er zich conflicten die in tal van opzichten afwijken van het welvaartspatroon van geïnstitutionaliseerde conflicten over kwesties van verdeling. Die conflicten ontstaan niet meer louter op het vlak van de materiële reproductie, ze worden niet meer gekanaliseerd door de politieke partijen. Ze kunnen niet meer onschadelijk worden gemaakt door middel van systeemconforme compensaties. De nieuwe conflicten ontstaan veeleer op het vlak van de culturele reproductie, de sociale integratie en de socialisatie. Ze worden manifest onder de vorm van sub-institutionele, buitenparlementaire vormen van protest (Habermas, 1981).

In deze maatschappelijke omgeving kan men ook het ontstaan van de "nieuwe" vredesbeweging aan het einde van de jaren zeventig plaatsen. De participatie in die beweging moet dan niet enkel verklaard worden in termen van een (individuele) houding tegenover (nucleaire) wapens, maar kan dan tevens beschouwd worden als de uitdrukking van een veel breder maatschappelijk verzet tegen een aantal meer fundamentele kenmerken van de Westerse samenleving die gesymboliseerd worden door de middellange afstands-raketten.

De sociale basis van de huidige Vlaamse vredesbeweging - meer in het bijzonder van het Vlaams Actiecomité tegen Atoomwapens - zal ik in dit artikel onderzoeken door een aantal hypotheses te toetsen die kunnen worden afgeleid uit de theorievorming omtrent dat bredere maatschappelijke verzet.

2. Theorieën gericht op het verklaren van nieuwe sociale bewegingen.

2.1. "Afhankelijke participatie" en het anti-technocratische verzet.

De radicale veranderingen op het vlak van de organisatie van hoog-industriële welvaartsstaten tijdens de jaren zestig en zeventig vormden de bron van inspiratie voor theorieën over het ontstaan van een "post-industriële" samenleving. De lange termijn planning die in die periode opgang maakte, lag aan de basis van het ontstaan van technocratische besluitvormingsorganen die ontsnapten aan de controle van het parlement (Papadakis, 1984). Informatie en beslissingen over de organisatie van de samenleving werden onttrokken aan de politieke openbaarheid en doorgespeeld aan een kern van specialisten, die volgens sommigen meer en meer macht naar zich toe trekken (Deckers, 1986).

Eén van de belangrijkste vertegenwoordigers van een dergelijke theorie over technocratie was Alain Touraine. Volgens deze Franse socioloog heeft de evolutie naar de post-industriële samenleving - hij geeft de voorkeur aan de term "geprogrammeerde maatschappij" - tot gevolg dat economische beslissingen niet meer de zelfstandigheid en de centrale positie hebben, die ze in het vorige maatschappijtype hadden. De post-industriële samenleving wordt echter meer dan welk ander maatschappijtype ook gemobiliseerd door economische groei. Die groei is echter niet alleen meer het resultaat van de accumulatie van kapitaal, maar wordt eerder bepaald door een reeks sociale factoren. In de post-industriële samenleving ontwikkelen zich dan ook conflicten, die niet zozeer de tegenstelling tussen arbeid en kapitaal tot uiting brengen, maar eerder deze tussen enerzijds de apparaten die sociaal-economische beslissingen nemen, en anderzijds de mensen die onderhevig zijn aan hetgeen Touraine "afhankelijke participatie" noemt. Vooral bepaalde sociale categorieën worden geconfronteerd met die "afhankelijke participatie". Die sociale categorieën worden misschien wel het best omschreven door Voisin wanneer deze het heeft over "...une fraction dominée de la classe dominante (...) là où se balancent et se neutralisent la domination subie et la domination exercée" (Voisin, 1977). Het gaat daarbij volgens Voisin om leraars, sociale werkers, verplegers, en andere leden van de "nieuwe" middenklasse die gevangen zitten in een sociale paradox. Ener-

zijds behoren zij tot de heersende klasse omwille van hun geaccumuleerd cultureel kapitaal. Anderzijds gaat het om een beheerste laag, aangezien ze niet effectief deelnemen aan de macht van de heersende klasse.

Daar waar volgens Touraine de conflicten in de industriële samenleving hun oorsprong vonden in de materiële uitbuiting, zijn de conflicten in een geprogrammeerde maatschappij het gevolg van een vervreemding die veroorzaakt wordt door het ondergeschikt zijn aan technocratische beslissingen. De "nieuwe" conflicten ontstaan wanneer de actoren zich bewust worden van hun positie van "afhankelijke participatie" en die ook daadwerkelijk gaan proberen te doorbreken. Vooral die "dependent participerende" actoren, die het meest verbonden zijn aan hetgeen Touraine een beetje lyrisch omschrijft als "les objectifs novateurs de la société" zullen zich inzetten voor de ontvoogdingstrijd (1). Het gaat in feite om "une fraction des professionnels qui joue le rôle qui avait été celui des ouvriers qualifiés dans la société industrielle" (Touraine 1978:35). Die specifieke sociale categorie gaat, in haar strijd tegen de technocratie, een verbond aan met diegenen die door het technocratische apparaat in de periferie van de samenleving worden geduwd. Ze vormt met andere woorden de drijvende kracht van de "nieuwe" sociale bewegingen.

2.2. Een tegenmacht ten opzichte van de "kolonialisatie van de leefwereld".

In het kader van zijn Theorie van het Communicatief Handelen, heeft Habermas de hypothese ontwikkeld van een zich vormende tegenmacht ten opzichte van een sociaal proces dat hij omschrijft door middel van de metafoor "de kolonisatie van de leefwereld". Hij gebruikt die metafoor om te verwijzen naar een selectief proces van rationalisering van een welbepaald deel van de sociale orde: de leefwereld.

De leefwereld is het universum waarbinnen mensen, in onderlinge communicatie, de basislijnen van hun samenleving - al dan niet bewust - bepalen. De leefwereld vormt voor de mensen de directe en onproblematische achtergrond waartegen zich alle interactie afspeelt (Deckers 1986:108). De leefwereld levert de structurele hulpbronnen - culturele tradities, instituties die de solidariteit tussen groepen regelen, identiteitsmodellen - die so-

ciale actoren gebruiken bij het verwezenlijken van de normatieve consensus die de basis verschaft voor de coördinatie van hun handelingen.

Eén van de centrale gedachten in het werk van Habermas is de hypothese dat, sinds de 16e eeuw, de leefwereld zichzelf heeft gerationaliseerd. De structurele hulpbronnen, waaruit de leefwereld is opgebouwd, werden in de loop der jaren toegankelijk gemaakt voor kritiek en argumentatie. Dit rationaliseringsproces ging gepaard met de verspreiding van universalistische oriëntatiekaders, die de basis hebben verschaft voor de institutionalisering van gerationaliseerde economische en administratieve subsystemen.

Beide subsystemen zijn vervolgens uitwisselingsrelaties aangegaan met de leefwereld. Dit leidde tot het ontstaan van de rol van consument en die van staatsburger. In principe kunnen deze rollen echter door de betrokkenen zelf worden ingevuld: de consument heeft zijn keuzevrijheid en de staatsburger kan vrij zijn politieke keuzes maken. Een dergelijke autonomie voor de betrokkenen is echter slechts mogelijk indien de verzelfstandiging van de economie en van de staat zich zou hebben voltrokken onder normatieve controle van de communicatieve processen in de leefwereld.

Onder invloed van de kapitalistische machtsverhoudingen voltrok die verzelfstandiging zich echter ten koste van die communicatieve processen. De economie en de staat zijn met geweld de leefwereld binnengedrongen via de hogergenoemde rollen van consument en staatsburger. De regels en de eisen van beide subsystemen zijn binnengedrongen in het dag-dagelijkse, handelen net zoals kolonisten een stammenmaatschappij binnendringen. De leefwereld is dus als het ware gekoloniseerd door beide subsystemen.

De structurele hulpbronnen waaruit de leefwereld is opgebouwd, worden door middel van de media macht en geld bewerkt tot productiefactoren voor beide subsystemen: politieke meningen worden omgezet in massa-loyaliteit en behoeften worden omgezet in meetbare consumptiepreferenties. In het dagelijks leven gaan mensen niet meer handelen op basis van een normatieve consensus, ze gaan enkel nog streven naar de verwezenlijking van hun egocentrisch eigenbelang.

De kolonisatie van de leefwereld voltrekt zich op twee niveaus (Kunneman & Keulartz, 1985: 217). Er is enerzijds een compenserende kolonisatie en anderzijds een disciplinerende kolonisatie. De compenserende kolonisatie heeft betrekking op de compensaties die de staat en de economie met monetaire middelen verschaffen om systeem-bedreigende ontwikkelingen tegen te gaan. De disciplinerende kolonisatie zorgt ervoor dat de "disciplinerende kracht" van die compensaties behouden blijft, door de alledaagse kennis, de normen en de behoeften-interpretaties van de mensen zodanig te beïnvloeden dat zij die compensaties als essentieel voor een goed en bevredigend leven blijven definiëren.

De praktische leerprocessen, die kenmerkend zijn voor de manier waarop het globale rationaliseringsproces de leefwereld beïnvloedt, ondermijnen echter die "compenserende kracht", hetgeen er toe leidt dat mensen dergelijke compensaties niet meer als essentieel voor een bevredigend leven gaan beschouwen. Deze ondermijnende processen krijgen gestalte onder de vorm van "nieuwe" sociale bewegingen zoals de vredesbeweging en de ecologische beweging. Die bewegingen proberen de integriteit van de leefwereld te verdedigen tegen het eenzijdige doelgerichte rationaliseringsproces. Die bewegingen vormen op die manier in feite een soort tegenmacht ten opzichte van de kolonisatie van de leefwereld.

"Es Entsteht eine Konfliktlinie zwischen dem Zentrum der am Produktionsprozess unmittelbar beteiligten Schichten, die eine Interesse daran haben das kapitalische Wachstum als Grundlage des sozialstaatlichen Kompromisses zu verteidigen, und einer bunt zusammengewürfelte Peripherie auf der anderen Seite. Dazu gehören jene Gruppen, die für selbstdestruktiven Folgen des Komplexitätswachstums stärker sensibilisiert oder stärker betroffen sind." (Habermas, 1982: 577)

Habermas situeert dus het potentieel van de "nieuwe" sociale bewegingen - en dus ook dat van de huidige vredesbeweging - onder die groepen die het verst verwijderd zijn van hetgeen hij, in navolging van Hirsch, omschrijft als de "produktivistische prestatiekern" van de samenleving (3). Die groepen zijn ofwel meer gevoelig voor, ofwel meer getroffen door de zelfvernietigende gevolgen van het eenzijdige rationaliseringsproces. Zij bevinden zich in een sociale positie die meer mogelijkheden biedt om een bijdrage te leveren aan de praktische leerproces-

sen, die de globale rationalisering van de leefwereld een stap verder zouden kunnen brengen: de rationele argumentatief gestuurde integratie van theoretische perspectieven, normatieve kaders en identiteitsmodellen.

2.3. De Stille Revolutie: de overgang van materialisme naar post-materialisme.

In zijn publicaties over de Stille Revolutie verdedigt Inglehart de stelling dat er zich sinds de tweede wereldoorlog in de westerse industriële samenleving een verschuiving van zogenaamde materialistische naar post-materialistische waarden voltrekt (Inglehart 1971, 1977, 1981, 1983, 1984). Uit een aantal internationaal vergelijkende onderzoeken zou volgens deze politicooloog blijken dat de bevolking van die samenleving kan worden verdeeld op basis van een psycho-sociale dimensie met langs de ene kant diegenen die de hoogste voorkeur geven aan de verdediging van materiële waarden zoals economische zekerheid, defensie en orde, en langs de andere kant die welke prioriteit verlenen aan post-materiële waarden zoals individuele vrijheid, inspraak en creativiteit. Die verschillen in waardenpreferenties verklaart hij uitgaande van twee sleutelhypothesen: de schaarstehypothese en de socialisatiehypothese. Volgens de schaarstehypothese zullen individuen de grootste subjectieve waarde hechten aan die zaken die relatief schaars zijn. De socialisatiehypothese relativeert dat verband tussen sociaal-economische omstandigheden en waardenprioriteiten door een "time-lag" in te bouwen: de individuele waardenprioriteiten weerspiegelen de omstandigheden waaronder men is opgegroeid. De theorie is in de grond nogal psychologisch en is voor een belangrijk deel gebaseerd op het concept "behoeftehiërarchie" van Maslow (Maslow, 1954) (3). De socialisatiehypothese nuanceert wel het directe karakter van het verband tussen waarden en behoeften, maar een dergelijk verband blijft toch wel de onderliggende idee vormen van de theorie van Inglehart (4).

De waardenverschuiving resulteerde samen met een aan die verschuiving verwante verhoging van de politieke vaardigheden in een toename van het protest-potentieel (5). Die toename vormde een stuwende kracht voor de opkomst van de nieuwe sociale bewegingen zoals de huidige vredesbeweging. Volgens Brand kan die beweging zelfs beschouwd worden als de top van een ijsberg van het post-materialistische anti-technocratische verzet (Brand

e.a., 1983: 214). Toch is volgens dezelfde auteur de recruteringsbasis van de huidige vredesbeweging niet te herleiden tot de "noch relativ kleinen, wenn auch vielleicht zukunftssträchtigen" minderheid van de Stille Revolutie van Inglehart (Brand e.a., 1983: 218). Bovendien heeft volgens Brand de vredesbeweging in feite een soort brug geslagen tussen "oud links" enerzijds en de "nieuwe" sociale bewegingen anderzijds.

2.4. Middle Class Radicalism

Parkin, de Britse socioloog die het begrip Middle Class Radicalism introduceerde, suggereert in zijn boek met gelijknamige titel dat het radicalisme uit de middenklasse zich voornamelijk richt op sociale hervormingen met een normatief-humanitaire inhoud, terwijl het radicalisme in de arbeidersklasse voornamelijk wordt gekenmerkt door het streven naar materiële veranderingen (Parkin, 1968). Die relatieve voorkeur voor normatieve kwesties boven economische kwesties verklaart hij in termen van spanningen die inherent zijn aan de sociale positie van de radicalen uit de middengroepen.

Die spanningen liggen besloten in de "inconsistentie" tussen enerzijds de relatief hoge sociaaleconomische status van het maatschappelijk stratum waartoe ze behoren, en anderzijds het feit dat ze zich radicaal willen opstellen. Die sociaal-economische status omvat een grotere materiële veiligheid en een voordeliger aandeel in de economische opbrengsten. Indien iemand uit de middenklasse zich op economisch vlak radicaal zou opstellen, dan zou hij zijn eigen economische basis ondergraven. Uitgaande van die twee gegevens is het volgens Parkin begrijpelijk dat de witteboordengroepen, minder dan de industriearbeiders, geneigd zijn om diepgaande veranderingen in de economische orde na te streven. Door meer normatieve kwesties te benadrukken zijn ze in staat om het in vraag stellen van die orde te omzeilen en kunnen ze zich toch voor iets radicaal opstellen.

Een tweede element, dat van belang is bij de verklaring van die relatieve voorkeur, is de normatieve vervreemding waaraan de radicalen uit de middenklasse onderhevig zijn: het gaat om mensen die bepaalde waarden aanhangen die (nog) niet door de bredere samenleving worden aanvaard. Ze zijn met andere woorden vervreemd ten opzichte van de dominante waarden van de Westerse

samenleving. Die normatieve vervreemding leidt er toe dat ze hun protest uiten onder de vorm van een expressieve politiek, dit is een vorm van politiek handelen die niet zozeer gericht is op het verdedigen van belangen of op het verwerven van macht, doch die eerder de verdediging van principes voorop stelt. De normatieve vervreemding van Middle Class Radicals verklaart Parkin door het begrip middenklasse verder te begrenzen. Wanneer hij het over Middle Class Radicalism heeft, dan verwijst hij met het begrip "middle class" niet naar het gehele witteboordenstratum, maar doelt hij op welbepaalde groepen binnen dat stratum. Om die groepen af te bakenen maakt hij gebruik van twee onderling samenhangende dimensies: het onderwijspeil en het beroep. Het "normatief" radicalisme - in het bijzonder de aanhang van de Britse vredesbeweging CND - spruit vooral voort uit de geschoolde middenklasse die tewerkgesteld is in de niet-marktgebonden sector. De invloed van het onderwijs is een gevolg van de "liberalizing effects" van hoger onderwijs (het stimuleren van een analytische houding) en hangt samen met het feit dat in die klasse sociale positie en levenskansen veel meer afhankelijk zijn van intellectuele verwezenlijkingen en van professionele kwalifikaties dan van eigendom. De tewerkstelling in de niet-marktgebonden sector beschouwt Parkin als een uiting van het verlangen om de directe gevolgen van het kapitalistisch economisch systeem te omzeilen.

2.5. "Nieuwe" sociale bewegingen en mobilisatietheorieën

Daar waar de tot nu toe behandelde theorieën de nadruk legden op hetgeen ik in het begin heb omschreven als de maatschappelijke omgeving, zal ik nu wat dieper ingaan op een theoretische benadering die veel minder aandacht besteedt aan die omgeving: de Resource Mobilisation Approach. Deze benadering gaat er van uit dat er altijd wel enige onvrede heerst die stof levert voor een sociale beweging. Onvrede wordt door deze benadering eerder als een constante dan als een variabele beschouwd. Daarom richten de mobilisatie-theoretici hun aandacht op een aantal fundamentele problemen waarmee sociale bewegingen af te rekenen hebben. Deze problemen liggen op het vlak van de mobilisatie: ze hebben betrekking op de recrutering, op het manipuleren van kosten en de baten van participatie, op het opzetten van een organisatie... (Schreuder, 1981 en Geerearts, 1984)

Binnen het geheel van mobilisatietheorieën kan er een onderscheid worden gemaakt tussen een drietal stromingen. Het gemeenschappelijk uitgangspunt van die drie stromingen vormt Olsons Logic of Collective Action theorie, meer in het bijzonder het zogenaamde "zwartrijders dilemma" (Olson, 1965). Volgens Olson zullen rationele baatzuchtige individuen niet bijdragen in de voorziening van collectieve goederen omwille van de hogere rationaliteit die uitgaat van het "zwartrijden". Hieronder verstaat hij het feit dat personen, hoewel ze positief staan tegenover de doeleinden, niet bijdragen tot de verwezenlijking ervan, omdat ze ervan uitgaan dat ze toch wel zullen profiteren van de resultaten, of ze nu bijdragen of niet. Het onderscheid tussen de verschillende stromingen binnen de mobilisatietheorie heeft betrekking op de manier waarop men aankijkt tegen het "zwartrijders-dilemma" en op de oplossingen die men er voor aanreikt.

2.5.1. Selectieve prikkels

Een eerste oplossing voor dat "zwartrijdersdilemma" bestaat uit het aanbieden van zogenaamde "selectieve prikkels". White maakt, op basis van verschillen op het vlak van de interpretatie van het concept "nuttigheid", een onderscheid tussen een begrensde en een inclusieve definitie van het begrip "selectieve prikkels" (White, 1976).

De begrensde definitie is gebaseerd op een traditionele economische interpretatie van het nuttigheidsconcept. Deze definitie beperkt selectieve prikkels tot die maatregelen die bedoeld zijn om de situatie van de persoon, tot wie de prikkels gericht zijn, op een voorspelbare en controleerbare wijze te verbeteren. De begrensde definitie wordt gebruikt door de meest economisch geïnspireerde stroming in de mobilisatietheorie waarvan Mc Carthy en Zald de belangrijkste vertegenwoordigers zijn (Mc Carthy & Zald, 1977, 1979). De bruikbaarheid van hun benadering is voor een belangrijk deel afhankelijk van het interesseveld van de sociale beweging waarop ze eventueel zou worden toegepast. Deze stroming ligt immers volledig in het verlengde van de theorie van Olson, die zelf stelt dat zijn benadering niet erg geschikt is ter verklaring van normatief-humanitair radicalisme. Olson zegt in dit verband over zijn theorie dat "(it) is not very usefull in studying some non economic lobbies..." en dat "(it) is not at all sufficient where (...) some non econo-

mic lobbies are concerned that voice concern about some other group than the group that supports the lobby or religious lobbies are concerned" (Olson, 1971: 156-160). Een beperking in dezelfde zin geldt voor de bruikbaarheid van de begrensde definitie van het begrip selectieve prikkels.

De inclusieve definitie is gebaseerd op een bredere interpretatie van het nuttigheidsconcept. Volgens die bredere interpretatie kan "nuttigheid" ook betrekking hebben op een bezorgdheid om andermans situatie te verbeteren, op een verlangen om sociaal te worden aanvaard en zelfs op het genot dat voortvloeit uit de betrokkenheid in een bepaalde activiteit, uit morele toewijding of uit sociale contacten (6). Die bredere benadering leidt echter tot een tautologie: "since it is possible to find a goal behind every action. Whatever goal a person states can be used to explain his activity" (White, 1976: 271). Op die manier verliest het idee van "selectieve prikkels" elke verklaringskracht.

2.5.2. Collectieve prikkels

Een tweede oplossing voor het "zwartrijdersdilemma" bestaat uit het aanbieden van zogenaamde "collectieve prikkels" zoals groepssolidariteit en morele toewijding. Groepssolidariteit en morele toewijding zijn collectief in die zin dat ze een fusie van persoonlijke en collectieve belangen meebrengen (Jenkins, 1983). Deze benadering integreert waardengericht handelen en handelen uit eigenbelang: sociale actoren handelen enerzijds op basis van hun eigenbelang, maar anderzijds ook op basis van geïnternaliseerde waarden en gevoelens. Door solidariteit en waardengetrouwheid niet louter te beschouwen als een attribuut van een individu, maar als iets wat deel uitmaakt van een waardensysteem en van culturele codes, zijn de vertegenwoordigers van deze benadering in staat om die concepten op te nemen in een verklaring van de participatie in een sociale beweging zonder evenwel te vervallen in een tautologische redenering die gepaard ging met het gebruik van de inclusieve definitie van het begrip "selectieve prikkels".

2.5.3. Differentiële recruterings

De problematiek van de differentiële recruterings ligt in het verlengde van die van de mobilisatie (Jenkins, 1983). Centraal staat de vraag waarom bepaalde mensen eerder dan anderen aansluiten bij een sociale beweging (Marx, 1975). Een eerste element dat in dat verband van belang is, is de aanwezigheid van sociale netwerken. Volgens Snow, Zurcher en Eckland-Olson is de wijze waarop een sociale beweging recruteert afhankelijk van de aard van de participatie die die beweging van haar leden vereist (Eckland-Olson, Snow & Zurcher, 1980). Indien een beweging exclusieve participatie van haar leden vereist, zullen de interpersonele netwerken geen rol spelen in het recruteringsproces: de beweging zal in dat geval voornamelijk recruterens via openbare plaatsen. Indien daarentegen de beweging geen exclusieve participatie van haar leden vereist, zullen de interpersonele netwerken wel van belang zijn bij de recruterings: de beweging zal in dat geval haar aanhangers recruterens via die sociale netwerken. Dit laatste zou bijvoorbeeld tot uiting komen in een relatief hoge participatie vanwege de leden van de beweging in het sociaal-culturele en/of politieke verenigingsleven.

Een tweede element dat van belang is in het proces van differentiële recruterings, is het geheel van sociale en culturele karakteristieken van de participanten. Wilson probeert op die manier een verklaring te vinden voor het feit dat de meer "comfortabele" midden- en hoge klassen meer gevoelig zouden zijn voor doelbewuste prikkels, daar waar de lagere klassen meer zouden reagerens op selectieve prikkels en op prikkels van groepssolidariteit (Wilson, 1973) (7). De verklaring die hij aan reikt is viervoudig:

1. De marginale kosten van participatie zouden voor de hogere klassen veel lager liggen dan voor de lagere klassen.
2. In de hogere klassen zou er veel meer een cultuur bestaan die de participatie in het verenigingsleven zou aanmoedigen.
3. Hogere klassen zouden een meer op de lange termijn gericht tijdsperspectief hanteren.
4. Lagere klassen zouden geen belangstelling hebben voor abstracte eenheden en enkel reagerens op prikkels die onmiddell-

lijk beschikbare voordelen inhouden. Hogere klassen zouden daarentegen meer gevoelig zijn voor symbolische beloningen en daarom meer geneigd zijn om toe te treden tot doelbewuste organisaties.

Samengevat kan men stellen dat Wilson er eigenlijk van uitgaat dat de lagere klassen min of meer overeenkomen met het rationele mensbeeld waarvan in de theorie van Olson sprake is, daar waar de hogere klassen dat archetype omwille van de hogerge-noemde redenen zouden overstijgen.

3. Probleemstelling

De verschillende theorieën die ik in de voorbije paragrafen heb besproken, zal ik nu ten opzichte van elkaar proberen te situeren. De nadruk zal daarbij op de integratie van de verschillende benaderingen liggen: ze hebben tenslotte allemaal hetzelfde te verklaren onderwerp. Uitgaande van verschillende theorieën kan men vaak hetzelfde profiel voor een VAKA-activist voorspellen. Die predicties zijn echter vaak gebaseerd op een ander soort verklaring. Sommige theorieën zijn daarenboven eerder beschrijvend: in de grond verklaren ze niet erg veel. Het verband tussen de verschillende theorieën en hun respectievelijke verklaringskracht zal ik aangeven door middel van een theoretisch kader dat gedeeltelijk geïnspireerd is op het mobilisatieschema van Smelser (8).

Uitgangspunt vormt daarbij de veronderstelling dat de participatie in een sociale beweging kan verklaard worden op de volgende vier niveaus:

- I. Het niveau van de structurele voorwaarden die het ontstaan van een sociale beweging mogelijk maken.
- II. Het niveau van de spanningen en de conflicten die gepaard gaan met het ontstaan van een sociale beweging.
- III. Het niveau van het tot stand komen van een "gegeneraliseerd geloof" dat de spanningen identificeert, bepaalde karakteristieken aan de oorzaken toekent en oplossingen voor die spanningen specificiert.
- IV. Het niveau van de mobilisatie voor actie.

Die vier niveaus zijn onderling afhankelijk. Het niveau van verklaring verschilt van theorie tot theorie. Sommige theorieën construeren een verklaringsmodel op verschillende niveaus, andere beperken zich tot één bepaald niveau. Het zwaartepunt van de verklaringskracht van een bepaalde benadering situeert zich echter meestal op één of twee van de vier niveaus. Dit heeft tot gevolg dat de verschillende benaderingen soms eerder complementair zijn dan dat ze een alternatief voor elkaar vormen. De ene theorie kan verhelderend werken, daar waar de andere in het ongewisse blijft.

De benaderingen van Touraine en Habermas hebben vooral betrekking op de eerste twee verklaringsniveaus. Deze auteurs beschrijven en verklaren het ontstaan van conflicten rond een nieuwe maatschappelijke breuklijn, die meer betrekking heeft op normatief-bestuurlijke kwesties dan op concreet-materiële kwesties. In de benadering van Touraine gaat het om een conflict tussen "bestuurden" en "bestuurders", dat gedragen wordt door die "bestuurden" die zich bewust worden van hun "afhankelijke participatie". Van die "afhankelijke participatie" geeft Touraine echter geen sluitende definitie. Zoals het wel vaker het geval is met Franse sociologen laat Touraine het definiëren van een aantal van de begrippen die hij gebruikt over aan de verbeeldingskracht van de lezer. Habermas heeft het in zijn meer systematisch opgebouwde theorie over een tegenmacht ten opzichte van de "kolonialisatie van de leefwereld" die gestuwd wordt door die groepen die het verst verwijderd zijn van de "productivistische prestatiekern" van de samenleving. Het gaat m.a.w. over mensen die niet direct betrokken zijn bij het proces van economische reproductie, mensen waarvan de sociaal-economische status niet verbonden is aan de industriële groei.

De "nieuwe" conflicten, waarvan sprake is in het werk van Touraine en Habermas, manifesteren zich in de Stille Revolutie die Inglehart beschrijft. De post-materialisme theorie van deze auteur heeft vooral betrekking op het derde verklaringsniveau. De onderbouw van zijn theorie is echter veel minder diepgaand dan deze van de twee hogervermelde auteurs. Het verklaringsschema dat hij hanteert dreigt soms te vervallen in een soort "gelukzakken"-theorie waarbij de motivatie van de groepen die het onderwerp van de Stille Revolutie vormen kan worden gereduceerd tot één of andere vorm van hedonisme. Een dergelijk hedonisme is in ieder geval moeilijk te rijmen met de soort verklaring die Habermas en Touraine geven.

De theorie van het Middle Class Radicalism kan tot op zekere hoogte als zijnde complementair aan de voorgaande theorieën worden beschouwd. Hoewel de theorie van Parkin gedeeltelijk uitgaat van een andere sociaal-economische klassestructuur betekent dit niet dat ze strijdig moet zijn met die theorieën. In de hogerbehandelde benaderingen ging het immers om een proces dat zich voltrekt, dit betekent niet dat de "oude" klassestructuur ineens verdwenen is (of dat ze eigenlijk wel echt zal verdwijnen). De benadering van Parkin situeert zich voornamelijk op het derde niveau van verklaring: ze handelt over de spanningen die inherent zijn aan het radicalisme van de middenklassen en de gevolgen die spanningen hebben op de aard van dat radicalisme.

De mobilisatietheorieën hebben uiteraard voornamelijk betrekking op het vierde verklaringsniveau. De stroming die uitgaat van selectieve prikkels beperkt zich uitsluitend tot dat niveau. De stroming die uitgaat van collectieve prikkels betreft in haar verklaringsmodel ook elementen uit het derde niveau: er wordt in dat model ook aandacht besteed aan geïnternaliseerde waarden en gevoelens. De problematiek van de differentiële rekrutering is gespreid over het eerste, het tweede en het vierde verklaringsniveau. Uit het eerste niveau betreft deze benadering elementen met betrekking tot de sociale stratificatie en met betrekking tot de integratie in sociale netwerken. Die twee gegevens hebben gevolgen voor de totstandkoming van het "gegeneraliseerd geloof" en voor de aard van de mobilisatie. De twee laatstgenoemde stromingen binnen de mobilisatietheorie verbinden in feite het eigenlijke proces van mobilisatie aan de andere verklaringsniveaus. Het is dus eventueel mogelijk om de mobilisatietheorieën als een aanvulling te beschouwen op de andere theorieën. Daarbij mag echter niet uit het oog worden verloren dat de mobilisatietheorieën meestal uitgaan van een vrij eng rationaliteitsbegrip: het gaat vaak om hetgeen Habermas "strategische rationaliteit" noemt. Handelen op basis van een dergelijke rationaliteit betekent dat men het eigen belang, het eigen succes, het eigen genot centraal stelt. Dat valt moeilijk te integreren met de "communicatieve" rationaliteit, die, volgens Habermas, de drijvende kracht vormt van het verzet tegen de "kolonialisatie van de leefwereld". De verschillen op het vlak van de aangereikte verklaringen nemen echter niet weg dat de verschillende theorieën tot een relatief gelijkaardige predictie leiden van het profiel van de leden van een nieuwe sociale beweging zoals het VAKA.

Tabel 1 vat de integratie van de behandelde theorieën samen.

Het onderzoek van de achterban van het VAKA zal in de volgende paragraaf gebeuren, uitgaande van de volgende hypothesen:

1. De leden van het VAKA zullen een relatief hogere scholingsgraad bezitten (Parkin, Inglehart); ze zullen oververtegenwoordigd zijn in studierichtingen die
  - a. een kritische houding t.o.v. de normatieve orde aanmoedigen (Parkin)
  - b. gericht zijn op de integratie van kennis (Habermas-Kunnenman)
2. De leden van het VAKA zullen relatief meer tewerkgesteld zijn in
  - a. alle professionele beroepen (Wilson)
  - b. de (professionele) beroepen in de niet-marktgebonden sector (Parkin)
  - c. (professionele) beroepen die ver verwijderd zijn van de produktivistische prestatiekern van de samenleving (Habermas)
  - d. (professionele) beroepen die verbonden zijn aan de "vernieuwende doelstellingen" van de samenleving (Touraine)
3. De leden van het VAKA zullen relatief jong zijn (Inglehart)
4. De leden van het VAKA zullen een relatief groter belang hechten aan
  - a. meer abstracte problemen (Wilson)
  - b. internationaal-kosmopolitische problemen (Parkin) (9)
  - c. universeel geldende problemen dan aan problemen die meer betrekking hebben op het egocentrische eigenbelang (Habermas)
5. De leden van het VAKA zullen relatief hoog scoren op de post-materialismeschaal van Inglehart.

Tabel 1: Integratie van de behandelde theorieën

	I	II	III	IV
	structurele voorwaarden	spanningen en conflicten	gegeneraliseerd geloof	mobilisatie actie
Postindustriële maatschappij	X	X		(X)
Kolonisatie van de leefwereld	X	X	(X)	(X)
De Stille Revolutie	(X)	(X)	X	(X)
Middle Class Radicalism		X	X	(X)
Selectieve prikkels				X
Collectieve prikkels			(X)	X
Differentiële recruterings			(X)	X

6. De leden van het VAKA zullen een relatief comfortabeler inkomen hebben (Inglehart, Wilson)

Er zijn nog andere hypothesen met betrekking tot het VAKA-"lidmaatschap" af te leiden uit de behandelde theorieën, die ik echter buiten beschouwing laat omdat ik voor het toetsen ervan niet over het nodige vergelijkingsmateriaal beschikte. Zo kon bijvoorbeeld de integratie in de sociale netwerken niet worden onderzocht (10).

4. Multivariate analyses

4.1. De onderzoeksdata

Het multivariate onderzoek zal in twee fasen gebeuren. In een eerste fase zal het "gegeneraliseerd geloof" van de vredesbeweging worden onderzocht. In een tweede fase zal de participatie zelf worden onderzocht.

Voor de multivariate analyses zal worden gebruik gemaakt van een tweevoudig databestand. Enerzijds omvat dat bestand een gedeelte van de gegevens van een onderzoek dat in 1984 werd uitgevoerd door het Centrum voor Sociologie van de VUB., in opdracht van het Nationaal Centrum voor Ontwikkelingssamenwerking. Dat onderzoek was gebaseerd op een steekproef van 1945 personen, die representatief kan worden geacht voor de Vlaamse bevolking (de Vlaamse Brusselaars uitgezonderd) (Elchardus, 1984). Anderzijds bestaat dat databestand uit een deel van de resultaten van een enquête die in 1985 door het Centrum voor Polemologie van de VUB bij de achterban van het VAKA werd gehouden. De steekproefpopulatie van die enquête kwam tot stand door de fusie van twee adressenbestanden van het VAKA: de adressen van de mensen die geabonneerd zijn op het Intern Bulletin (het ledenblad) en de adressen van de "contactpersonen van een lokaal comité". Door het samenvoegen van die twee adressenbestanden ontstond er een steekproef-populatie van 586 individuen. Aan deze groep werd een schriftelijke vragenlijst gestuurd. De respons op die enquête bedroeg 56.5 procent (11).

In de eerste fase van het multivariate onderzoek - de fase waarin de internalisering van het "gegeneraliseerd geloof" van de vredesbeweging zal worden onderzocht - zal er enkel worden gebruik gemaakt van de voor Vlaanderen representatieve steek-

proef van het NCOS. In de tweede fase van het multivariate onderzoek - de fase waarin de participatie in het VAKA zal worden onderzocht - zal er gebruik worden gemaakt van een sterk disproportioneel gestratificeerde steekproef waarin zowel de 1945 personen van het NCOS-onderzoek zitten, als de 331 personen die de VAKA-enquête beantwoordden. Het gebruik van een sterk disproportioneel gestratificeerde steekproef is noodzakelijk omwille van het feit dat de VAKA-kern een relatief erg kleine sub-populatie van de gehele Vlaamse bevolking vormt (+/- 600 VAKA-"leden" op 4500000 Vlamingen). Indien we die sub-populatie zouden wegen volgens haar reële grootte in Vlaanderen, dan zou er in de praktijk geen enkel VAKA-"lid" overblijven en dan zouden de meeste multivariate technieken in het water vallen. Bij de interpretatie van de resultaten van de analyse in de tweede fase zal er dan ook grote voorzichtigheid zijn geboden. De Meervoudige Classificatie Analyse - een techniek die in feite bedoeld is om, op basis van een steekproef, een schatting voor hele populaties te maken - zal dan enkel gebruikt worden om een ruw beeld te geven van de wijze waarop een bepaalde predictor een invloed uitoefent en om een hiërarchie tussen de verschillende predictoren aan te geven. De resultaten zullen in die tweede fase niet als een schatting mogen worden geïnterpreteerd.

4.2. De variabelen

De meeste variabelen die in de multivariate analyses zullen worden gebruikt vergen geen verdere toelichting. Het gaat om traditionele sociografisch-beschrijvende variabelen zoals geslacht, leeftijd, levensbeschouwing, verstedelijkingsgraad van de woonplaats (NIS-typologie), onderwijspeil (hoogst behaalde diploma)...(12) Een variabele die wel enige toelichting behoeft, is deze waarmee het beroep werd gemeten.

Uitgangspunt voor de constructie van die variabele vormde de beroepstitels van de respondenten gerangschikt volgens een internationale beroepsclassificatieschaal (Elchardus, 1979). In het licht van de theorieën die in de vorige paragrafen werden besproken, werden een aantal nieuwe categorieën geconstrueerd die aansluiten bij de hogergeformuleerde hypothesen. Vooral binnen de categorie van professionele- en paraprofessionele beroepen werd er enige differentiatie aangebracht. Die beroepen vereisen immers een grotere morele betrokkenheid en meer zelf-

identificatie met de te vervullen activiteiten dan de niet-professionele beroepen. Voor laatstgenoemde beroepen volstaat hetgeen Etzioni een berekenende ("calculative") betrokkenheid noemt. In dat geval is er geen waarden-concensus vereist (Etzioni, 1975).

De differentiatie binnen de professionele beroepen werd gebaseerd op de volgende vier elkaar overlappende dimensies: (I) professioneel versus niet-professioneel, (II) ver van de produktivistische prestatiekern versus dicht bij die kern, (III) eventueel verbonden met de vernieuwende doelstellingen van de samenleving versus niet verbonden aan die doelstellingen, (IV) niet-marktgebonden versus marktgebonden. Deze laatste dimensie werd geoperationaliseerd onder de vorm van de dichotomie "in loondienst van de overheid" versus "in loondienst van de privé-sector of als zelfstandige". Dit alles leidde tot een variabele waarvan de relatieve frequentieverdeling wordt voorgesteld in tabel 2. In de multivariate analyses werd deze variabele nog wat vereenvoudigd om te lage celfrequenties en een te veel aan categorieën te voorkomen.

4.3. De operationalisering van het "gegeneraliseerd geloof"

Het begrip "gegeneraliseerd geloof" is afkomstig uit de Collective Behavior-benadering (Smelser, 1970).. Volgens deze benadering kan dat "geloof" een viertal vormen aannemen. De twee in het licht van dit onderzoek belangrijkste vormen kunnen worden vertaald in enerzijds "waarden" en anderzijds "normen". Men zou kunnen stellen dat de "oude" vredesbeweging uit de jaren '50, omwille van haar specifieke doelstellingen, vooral normgericht was. Hoewel de huidige vredesbeweging - en met name het VAKA - op het eerste gezicht ook erg normgericht lijkt te zijn (de naam van de organisatie "actiecomité tegen atoomwapens" wekt reeds die indruk), kan men uitgaande van een aantal van de behandelde theorieën de stelling poneren dat het eerder om een waardegerichte beweging zou gaan. In dat geval zou het verzet tegen de opstelling van middellange afstandsruketten als een katalysator hebben gewerkt in het ontstaansproces van een in de grond veel bredere beweging. In deze optiek is het NAVO-dubbelbesluit uit 1979 hetgeen Smelser een "percipiating factor" noemt: een gebeurtenis die een specifieke inhoud heeft gegeven aan de strijd van een beweging die een veel diffuser object

Tabel 2: Vergelijking tussen de gegevens van de NCOS-steekproef en van de respondentengroep van het VAKA op het vlak van de procentuele verdeling naar beroepsgroep.

	VAKA (n=266)	Geheel Vl.gewest NCOS (n=1707)
event. verbonden met vern. doelst samenleving (*)	48 [36	10 [7
Privé en zelfst.	12 [3	
ver. verwijderd kern van de samenl.		
professionele en para-professionele beroepen,		
niet verbonden met vern. doelst samenleving (**)	7	5
dicht bij de produkt. kern van de samenleving (***)	6	5
beroepen in de dienstensector		
Overheid	15 [26	11 [39
Privé en zelfst.	11 [11	28 [28
beroepen in de nijverheid en het vervoer		
Overheid	3 [11	4 [38
Privé en zelfst.	8 [33	

Tabel 2: (vervolg)

	VAKA (n=266)	Geheel vl.gewest NCOS (n=1707)
beroepen in de landbouw	1	3
leden van de strijdkrachten	1	0.5
vrijwilligers en gewetensbezwaarden (****)	(13)	---

(*) Beoefenaars van de sociale wetenschappen, welzijnswerkers/leraars/bibliothecarissen/auteurs, journalisten/beeldhouders, kunstschilders, fotografen/bestuursleden, politieke partijen en vakbonden/juristen/geestelijken/bestuurspersoneel bij de overheid.

(**) Beroepen in de gezondheidszorg.

(***) Beoefenaars van de natuur- en de biologische wetenschappen/architecten, ingenieurs/officieren bij de burgerlucht- en zeevaart/wiskundigen en beoefenaars van de statistiek/huishoudkundigen en economen.

(****) Het gaat hier om een absolute frequentie, die niet meegerekend is bij de berekening van de relatieve frequenties van de andere categorieën (de categorie bestond niet in de NCOS-enquête). Onder deze categorie bevinden zich ook twee mensen die als beroep "vredesactivist" opgaven.

van belangstelling heeft. Dat object zal ik nu - althans voor een deel - proberen te operationaliseren.

De theorie van Inglehart biedt een mogelijke operationalisering van dat "geloof". De hoger geformuleerde hypothese dat de VAKA-"leden" hoger zouden scoren op de post-materialismeschaal van Inglehart wordt door de resultaten van de VAKA-enquête meer dan bevestigd: alnaargelang de gebruikte methode (13) blijkt 85 tot 89 procent van de VAKA-"leden" te behoren tot de categorie die Inglehart omschrijft als "post-materialisten", terwijl dat percentage voor de Belgen slechts 14 en voor de Nederlanders slechts 21 bedraagt (14). Om technische redenen was het echter niet mogelijk om het post-materialisme concept bij de multivariate analyses van dit onderzoek te betrekken (15). Daarenboven is er heel wat kritiek mogelijk op dat concept, zowel op theoretisch als op methodologisch vlak (16). Daarom werd het "gegeneraliseerd geloof" op een andere manier geoperationaliseerd.

Het doel dat ik bij die operationalisering voor ogen heb is dus een soort schaal te construeren, die mij toelaat na te gaan waar in de Vlaamse bevolking het soort overtuiging groeit, dat aan de basis ligt van het engagement van de VAKA-achterban. Het moet dus om een schaal gaan die toelaat de VAKA-"leden" te onderscheiden van de modale Vlaming, en dit op grond van een aantal attitudes. Uitgangspunt voor de constructie van die schaal vormde een vraag uit het NCOS-onderzoek die ook aan de VAKA-militanten werd gesteld. Aan de respondenten werden elf probleemgebieden voorgelegd die zij moesten rangschikken van "heel belangrijk" tot "helemaal onbelangrijk" via "belangrijk", "geen mening" en "onbelangrijk". Een eerste stap in de constructie van de schaal waarmee het "gegeneraliseerd geloof" zal worden gemeten, bestond uit het toekennen van scores aan die problemen gaande van 5 indien een respondent het probleem in kwestie als "zeer belangrijk" aankruiste tot 1 indien hij het als "helemaal onbelangrijk" beschouwde. De algemene rangschikking van die elf problemen wordt weergegeven in tabel 3. De problemen werden er in geordend op basis van de mediaan van hun respectievelijke scores.

In een tweede stap werden die zes problemen geselecteerd waarvan de score het sterkst correleerde met een dichotomie die het onderscheid tussen VAKA-"leden" en niet-VAKA-"leden" uitdrukt. Drie van die zes problemen correleerden positief: "De armoede en onderontwikkeling van de derde wereld", "De vredesproblema-

tiek" en "De milieuvervuiling en pollutie". Drie van de zes problemen correleerden negatief: "De hoge belastingen", "De hoge werkloosheid" en "De criminaliteit en de misdadigheid". Op basis van de som van de scores van de positief correlerende problemen werd een eerste index geconstrueerd en op basis van de som van de negatief correlerende problemen werd een tweede index berekend. Vervolgens werden beide indexen in een kruistabel tegen elkaar uitgezet. In die kruistabel werden drie velden gedefinieerd:

- A: respondenten die het "gegeneraliseerd geloof" helemaal niet geïnternaliseerd hebben
- B: respondenten die eventueel een aantal elementen van dat "geloof" geïnternaliseerd hebben
- C: respondenten die dat "geloof" in grote mate geïnternaliseerd hebben.

Tabel 3: Vergelijking tussen de VAKA-respondentengroep en de NCOS-steekproef van de rangschikking naar de mate van dringendheid van elf maatschappelijke problemen (op basis van de mediaan van de antwoorden).

	VAKA (n=276)		NCOS (n=1945)	
	mediaan	rangorde	mediaan	rangorde
De armoede en onderontwikkeling in de derde wereld	4.25	1	6	3.06
De vredesproblematiek	4.24	2	4	3.08
De hoge werkloosheid	3.69	3	1	4.63
De milieuvervuiling en pollutie	3.48	4	9	2.84
De armoede in België	3.03	5	10	2.73
Het lot van de weeskinderen en de verlaten kinderen	2.79	6	7	2.98
De criminaliteit en misdadigheid	2.78	7	2	3.14
Het druggebruik bij jongeren	2.63	8	8	2.96
De stijgende levensduurte	2.60	9	5	3.07
De verkeersdrukke	1.96	10	11	1.41
De hoge belastingen	1.83	11	3	3.13

Naarmate iemand een hogere prioriteit toekende aan de negatief correlerende problemen en/of hij een lagere prioriteit toekende aan de positief correlerende problemen, heeft hij een grotere kans om in veld A te worden gerangschikt. Naarmate die persoon een lagere prioriteit toekende aan de negatief correlerende

problemen en/of hij een hogere prioriteit toekende aan de positief correlerende problemen heeft hij een grotere kans om in veld C terecht te komen. Respondenten die geen uitgesproken hoge of lage prioriteit aan de zes geselecteerde problemen toekenden, worden in veld B gerangschikt. Op de validiteit van deze schaal kom ik nog in de volgende paragraaf - bij de bespreking van de eerste discriminantanalyse - terug. Geen enkel VAKA-"lid" bleek in het eerste veld (A) te vallen, terwijl 42 procent van de voor Vlaanderen representatieve steekproef tot die categorie behoorde. In het tweede veld (B) vallen 23 procent VAKA-"leden", terwijl 50 procent Vlamingen daar gesitueerd kunnen worden. In het derde veld situeren er zich 77 procent VAKA-"leden", terwijl slechts 8 procent van de voor Vlaanderen representatieve steekproef hieronder ressorteert.

4.4. Multivariate analyse van de internalisering van het "gegeneraliseerd geloof"

Voor het multivariaat onderzoek van het "gegeneraliseerd geloof" zal ik als het volgt tewerkgaan. In een eerste discriminant analyse zal worden onderzocht of het mogelijk is de schaal, die de mate van internalisering aangeeft, te herleiden tot een dichotomie (17). In een tweede discriminant analyse zullen de predictoren worden geselecteerd die in een finale meervoudige classificatie analyse zullen gebruikt worden (18).

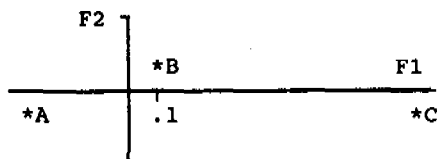
De resultaten van de eerste discriminant analyse worden weergegeven in tabel 4 en in figuur 1. Uit tabel 4 blijkt dat de tweede discriminantfunctie niet veel meer aarde aan de dijk zet. Die geringe betekenis wordt visueel duidelijk gemaakt door figuur 1.

Uit die grafiek blijkt ook dat men zonder al te veel informatieverlies de eerste twee groepen (A en B) kan samenvoegen. Concreet betekent dit dat er gedurende het verdere verloop van de analyse enkel nog een onderscheid zal worden gemaakt tussen enerzijds de groep mensen die het "gegeneraliseerd geloof" in grote mate geïnternaliseerd hebben, en anderzijds een groep mensen die dat "geloof" gedeeltelijk of helemaal niet geïnternaliseerd hebben.

Tabel 4: De resultaten van de discriminantanalyse van de mate waarin het gegeneraliseerd geloof geïnternaliseerd is, uitgedrukt in een variabele met drie categorieën.

functie	canonische correlatie	eigenwaarde	Wilks Lambda	sign.
1	.348	.137	.871	.000
2	.098	.009	.990	.101

Figuur 1: De situering van de "group centroids" van de 3 categorieën v.d. variabele die de mate van internalisering uitdrukt

De tweede discriminant analyse selecteerde de volgende variabelen: diploma, leeftijd, geslacht, beroep en levensbeschouwing. Die selectie gebeurde door al de beschikbare variabelen stapsgewijs in te voeren, selecterend op de hoogste toename in Rao's V (een algemene maat van afstand tussen twee te discrimineren groepen). Daarenboven werd a priori voorrang verleend aan de hypothetisch belangrijker variabelen. De volgende variabelen bleken geen significante bijdrage te hebben: de verstedelijkingsgraad van de woonplaats en het gepercipieerde inkomen. Vooral dat laatste is in het licht van de besproken theorieën van belang. De tweede discriminant analyse levert ook twee classificatie functies op. Die functies laten toe om te voorspellen tot welke groep een VAKA-"lid" zou behoren, uitgaande van de score die dat "lid" op de vier geselecteerde variabelen heeft. Op die manier werd de mate van internalisering van 79 procent van de VAKA-"leden" correct voorspeld; 84 procent werden geklasseerd als behorende tot de groep mensen die dat "geloof" in grote mate geïnternaliseerd hebben, terwijl 16 procent werden geklasseerd als behorende tot de groep die dat "geloof" niet of slechts gedeeltelijk geïnternaliseerd hebben. Deze resultaten hebben niet alleen een analytische waarde, maar vormen

tevens een indicatie voor de validiteit van de gebruikte schaal.

Om de invloed van de geselecteerde variabelen overzichtelijk samen te vatten, werd gebruik gemaakt van een meervoudige classificatie analyse. In een voorbereidende variantieanalyse (waarbij de leeftijd als non-parametrische variabele werd ingevoerd) werden mogelijke interacties tussen de predictoren nagegaan. Op die manier kwam een interessante interactie tussen het uitgeoefende beroep en de levensbeschouwing aan het licht. Deze interactie is door middel van een gecombineerde variabele in het finale MCA-model weerhouden. Al de effecten van de variabelen die in dat model werden gebruikt bleken significant te zijn (F-toets grens .05). Dat model wordt samengevat in tabel 5. De resultaten van deze analyse zullen verderop worden besproken.

4.5. Multivariate analyse van de participatie in het VAKA

In deze paragraaf zal op basis van een sterk disproportioneel gestratificeerde steekproef het VAKA-"lidmaatschap" multivariaat worden onderzocht. Lidmaatschap staat tussen aanhalingstekens omdat het VAKA een weinig formele structuur heeft. Zoals reeds in 4.1. werd vermeld, bestaat de respondenten-groep uit verantwoordelijken voor een lokaal comité en uit mensen die geabonneerd zijn op het Intern Bulletin van de organisatie. Voor de eenvoud wordt naar beide sub-populaties verwezen met de term VAKA-"leden".

Voor de analyse van de participatie werden dezelfde statistische technieken gebruikt als voor het onderzoek van de internalisering: discriminant analyse voor een eerste selectie van variabelen en Meervoudige Classificatie Analyse (MCA) voor een overzichtelijke weergave van de invloed van die variabelen. De eerste discriminant analyse selecteerde de volgende variabelen: beroep, diploma, leeftijd, gepercipieerd inkomen, geslacht en levensbeschouwing. De variabele voor de verstedelijkingsgraad van de woonplaats bleek weer uit de boot te vallen. Een voorbereidende variantie analyse bracht een belangrijke interactie tussen het diploma en de levensbeschouwing aan het licht. Deze werd in een eerste finale MCA-model ingebouwd door een gecombineerde variabele te construeren. Aan een tweede MCA-model werd tevens de variabele die internalisering meet, toegevoegd. De betekenis van de invloed op zich van die variabele is niet van

Tabel 5: Meervoudige Classificatieanalyse van de mate waarin het "gegeneraliseerd geloof" geïnternaliseerd is.

afhankelijke variabele: het percentage mensen dat het "gegeneraliseerd geloof" van de huidige Vlaamse vredesbeweging in grote mate geïnternaliseerd heeft

regressiecoëfficiënt van de covariaat (de leeftijd) aangepast voor de effecten van de factoren: $BETA = - .24$

 GLOBAAL GEMIDDELDE = 8.0

VARIABELE (omschrijving)
 categorie (omschrijving)

 IBL (interactieterm beroep - levensbeschouwing) $ETA = .24$ $BETA = .19$
 ---

	n	ruwe afwijking	aangepaste afwijking
1 (Professioneel ver prod. kern, event. verb. met vern. doelst. samenl. + vrijzinnig)	27	21.6	13.6
2 (Professioneel ver prod. kern, event. verb. met vern. doelst.samenl. + buitenk.chr/onv.)	43	22.1	14.7
3 (Professioneel ver prod. kern, event. verb. met vern. doelst. samenl. + katholiek)	87	4.6	- 2.0
4 (Professioneel ver prod. kern, niet verb. met vern. doelst. + vrijz./buitenk.chr/onv.)	27	6.8	0.5
5 (Professioneel ver van prod. kern, niet ver- bonden met vern. doelst. + katholiek)	51	1.8	- 4.5
6 (Professioneel dicht bij de prod. kern + vrijzinnig/buitenk.chr./onverschillig)	38	7.8	1.4
7 (Professioneel dicht bij de productivistische kern van de samenleving + katholiek)	51	1.8	-4.5

Tabel 5: (vervolg)

8 (Zonder beroep + vrijzinnig)	17	9.6	5.0
9 (Zonder beroep + buitenk.chr/onverschillig)	48	-3.9	-7.4
10 (Zonder beroep + katholiek)	166	1.6	3.7
<hr/>			
11 (Dienstensector overheid/leger + vrijzinnig)	26	15.0	14.6
12 (Dienstensector overheid/leger + b.k.c./onv.)	48	-6.0	-7.4
13 (Dienstensector overheid/leger + katholiek)	166	-1.2	-1.6
<hr/>			
14 (Dienstensector privé/zelfst./nijverheid & vervoer/landbouw + vrijzinnig)	74	1.4	0.5
15 (Dienstensector privé/zelfst./nijverheid & vervoer/landbouw + buitenk.chr./onversch.)	309	-4.8	-3.9
16 (Dienstensector privé/zelfst./nijverheid & vervoer/landbouw + katholiek)	773	-3.0	-0.5
<hr/>			
<u>DIPLOMA (hoogst behaald)</u>			
1 (Lona/LO/LSBO/LSTO/HSBO)	937	-6.1	<u>BETA=.19</u> -5.9
2 (Lager Middelbaar Onderwijs)	152	-0.8	1.1
3 (Hoger Secundair Technisch Onderwijs)	203	1.8	1.1
4 (Hoger Middelbaar Onderwijs)	237	4.6	4.1
5 (Niet Universitair Hoger Onderwijs)	281	10.8	7.3
6 (Universitair Onderwijs)	92	14.8	9.8
<hr/>			
<u>VOO2 (geslacht)</u>			
1 (Man)	1029	1.3	<u>BETA=.06</u> 1.5
2 (Vrouw)	873	-1.5	-1.8
<hr/>			
MULTIPLE R		.33	
MULTIPLE R SQUARE		.11	

belang. De participatie met die variabele verklaren zou immers gebaseerd zijn op een tautologische redenering: de attitude-variabele werd immers geconstrueerd op basis van het onderscheid "VAKA versus niet-VAKA". Die attitude variabele werd in tweede instantie aan de analyse toegevoegd om na te gaan hoe het effect van de andere predictoren wordt beïnvloed door die toevoeging. Door het toevoegen van de attitude-variabele verloor de variantie veroorzaakt door de leeftijd zijn significantie (die significantie had een waarde van .71, hetgeen niet verwonderlijk was aangezien er nauwelijks sprake was van een kwadraten-som). De leeftijd werd bijgevolg niet in het tweede MCA-model opgenomen. De twee MCA-modellen worden samengevat in tabel 6.

4.6. Bespreking van de onderzoeksresultaten

Wanneer de onderzoeksresultaten worden teruggekoppeld aan de besproken theorieën, dan blijkt dat de meeste hypotheses, behalve deze m.b.t. het inkomen, worden bevestigd. Op het vlak van de internalisering van het "gegeneraliseerd geloof" blijkt de inkomensvariabele geen significante rol te spelen, terwijl haar invloed op het vlak van de participatie tegenstrijdig is. De mensen die vinden dat hun inkomen toelaat heel comfortabel te leven, zouden kunnen behoren tot hetgeen de mobilisatietheorie de "comfortabele middenklasse" noemt, maar wat dan met diegenen die hun inkomen als "comfortabel" bestempelen (20)? De hoge score van de categorie "echt onvoldoende" zal voor een deel te wijten zijn aan de gewetensbezwaarden die met +/- 8000 Fr. moeten toekomen, hoewel die groep toch te klein is om de hoge score van deze categorie volledig voor zijn rekening te nemen. Globaal gezien blijkt het gepercipieerde inkomen geen rol van betekenis te spelen. Dit hypotekeert voor een deel wel de verklaringen van Inglehart. Bij het gepercipieerde inkomen van de ouders van de VAKA-"leden" vond ik immers evenmin aanwijzingen om te veronderstellen dat de "leden" een comfortabele jeugd genoten waardoor ze "hogere" behoeften konden ontwikkelen (21). Het is echter wel zo dat de globale welstand van de Vlaamse bevolking er sinds de tweede wereldoorlog sterk op is vooruitgegaan, hetgeen "rising demands" kon veroorzaken: het was misschien wel een noodzakelijke, doch geen voldoende voorwaarde, en het gepercipieerd inkomen laat dus niet toe bestaande verschillen op het vlak van maatschappelijke prioriteiten te verklaren.

Tabel 6: Meervoudige Classificatieanalyse van het VAKA-"lidmaatschap"

afhankelijke variabele: de dichotomie die het onderscheid tussen VAKA-"leden" en niet-VAKA "leden" uitdrukt.

regressiecoëfficiënt (BETA) van de covariaat aangepast voor de effecten van de factoren:
BETA=.12

GLOBAAL GEMIDDELDE =		14.7			
VARIABELE (omschrijving)	n	ruwe afwijking	aangep. afwijking zonder WP met leeft	aangep. afwijking met WP zonder lft	
<u>WP (de mate waarin het gegen. geloof geïnternaliseerd is, in 3 cat.)</u>					
1 (niet of slechts gedeeltelijk)	1785	ETA=.69 -11.3	--	BETA=.54 -8.8	
2 (in grote mate)	358	43.7	--	33.4	
3 (proxiteiten vraag niet of verkeerdt beantwoord) (19)	53	85.3	--	71.4	
<u>IDL (interactieterm diploma-levensbeschouwing)</u>					
1 (Lona-HSBO + Katholiek)	658	ETA=.54 -14.0	BETA=.41 -9.8	BETA=-.25 -4.5	
2 (Lona-HSBO + buitenk.chr./onv.)	234	-11.6	-8.7	-3.1	
3 (Lona-HSBO + vrijzinnig/andere)	52	-2.9	-2.7	-0.0	
4 (LMO + katholiek)	95	-11.7	-8.0	-5.5	
5 (LMO + buitenk.chr./onversch.)	48	-2.3	-1.2	-0.1	
6 (LMO + vrijzinnig/andere)	22	17.1	16.3	5.3	
7 (HSTO + katholiek)	133	-12.4	-10.4	-7.6	
8 (HSTO + buitenk.chr./onversch.)	58	0.5	1.5	-0.7	
9 (HSTO + vrijzinnig/andere)	35	27.9	26.9	13.5	
10 (HMO + katholiek)	145	-11.7	-9.9	-8.8	
11 (HMO + buitenk.chr./onversch.)	84	7.8	5.6	2.7	
12 (HMO + vrijzinnig/andere)	54	39.1	25.9	33.2	

Tabel 6: (vervolg)

13 (NUHO + katholiek)	210	1.8	-1.9	-2.7
14 (NUHO + buitenk.chr./onversch.)	117	25.6	20.1	9.7
15 (NUHO + vrijzinnig/andere)	66	35.4	25.7	12.3
16 (UC + katholiek)	62	16.1	9.6	20.1
17 (UC + buitenk.chr./onversch.)	75	42.4	31.3	19.2
18 (UC + vrijzinnig/andere)	49	54.5	41.6	28.2
BEROEP (het beroep)				
1 (professioneel ver prod.kern,eventueel verb.met vern.doelst.samenl.)	294	32.3	15.8	8.7
2 (professioneel ver prod.kern, niet verb.met vern.doelst.samenl.)	95	2.9	-1.5	-4.5
3 (professioneel dicht bij produkt.samenleving)	102	0.2	-10.7	-5.8
4 (niet-professioneel, dienstensector bij de overheid/leger)	241	6.9	3.6	3.6
5 (niet-professioneel, dienstensector privé/zelfst./nijverh.& vervoer/landbouw)	1199	-10.0	-3.5	-2.4
6 (zonder beroep)	265	2.1	4.2	1.7
INKOMEN (het gepercipieerde inkomen)				
1 (laat toe heel comfort, te leven)	86	8.6	3.0	3.2
2 (laat toe comfort, te leven of verplicht tot enige zuinigheid)	1617	-0.3	-0.7	-0.9
3 (maakt moeilijk om rond te komen)	336	-5.9	0.1	0.6
4 (is echt onvoldoende)	157	11.2	7.1	4.1
V002 (geslacht)				
1 (man)	1281	6.2	4.2	2.1
2 (vrouw)	915	-8.7	-5.9	-3.0
MULTIPLE R SQUARE				
MULTIPLE R SQUARE			.58	.75
MULTIPLE R SQUARE			.34	.56

De leeftijd blijkt een belangrijke invloed op de internalisering van het "gegeneraliseerd geloof" te hebben. Deze variabele blijkt in eerste instantie wel nog enig belang te hebben op het vlak van de participatie, maar verliest haar significantie wanneer de schaal voor de internalisering als afhankelijke variabele bij de analyse wordt betrokken. De leeftijd blijkt dus de participatie vooral te beïnvloeden via een verhoging van de kans om het "gegeneraliseerd geloof" geïnternaliseerd te hebben, en niet zozeer omdat jongeren a priori meer geneigd zouden zijn om over te gaan tot één of andere vorm van activisme.

De globale consensus die er tussen de verschillende benaderingen bestaat op het vlak van de invloed van het onderwijs wordt door de onderzoeksresultaten duidelijk bevestigd. Volgens Inglehart en Barnes & Kaase leidde de algemene verhoging van het onderwijspeil na de tweede wereldoorlog, tot een grotere politieke interesse en tot meer politieke vaardigheden. Dat het onderwijspeil niet alleen inwerkt via het kweken van een hogere gevoeligheid voor universeel geldende problemen, maar ook via het aanleren van politieke vaardigheden, blijkt uit de resistentie van de invloed van het onderwijs na het invoeren van de attitudes als controle-variabele. Beide elementen, gevoeligheid en vaardigheid, worden ook aangehaald in de mobilisatietheorie. In de benadering van Wilson is er sprake van een grotere gevoeligheid voor doelbewuste prikkels vanwege mensen met een groter verantwoordelijkheidsgevoel en met een grotere politieke bekwaamheid. Beide elementen worden aangeleerd in het algemeen vormend onderwijs. Parkin heeft het in zijn theorie over de "liberalizing effects" van hoger onderwijs: vooral bepaalde studierichtingen zouden volgens deze auteur een analytische houding in de hand werken. De studierichtingen die Parkin in dat verband opsomt, kunnen gegroepeerd worden onder hetgeen Parsons omschrijft als zuiver culturele richtingen en richtingen die gericht zijn op sociaal-normatieve integratie (Parsons & Platt, 1973: 97-100). Uit een sociografische vergelijking van de VAKA-populatie met de statistiek en van het ministerie van onderwijs (gewogen voor de afgelopen dertig jaar), blijkt 62% van de VAKA-"leden" met een diploma hoger onderwijs te behoren tot die categorie van studierichtingen; daar waar het nationaal gemiddelde voor die categorie slechts 32% bedraagt. Maar ook het algemeen vormend onderwijs verhoogt de politieke vaardigheden en de gevoeligheid voor meer abstracte universeel geldende problemen. Dit verklaart de relatief hogere scores van het algemeen vormend middelbaar onderwijs (lager middelbaar en hoger

middelbaar onderwijs) enerzijds en de relatief lagere scores van beroepsrichtingen (lager secundair en hoger secundair beroepsonderwijs) en de technische richtingen (lager secundair en hoger secundair technisch onderwijs) anderzijds.

Volgens Touraine produceert het onderwijs een nieuwe opkomende klasse, die de eisen die de "nieuwe" tijd aan de mensen stelt voorzien en voorvoelen. Maar het onderwijs produceert ook het technische, commerciële en bestuurlijke kader van de toekomstige technocratische klasse. Vandaar het belang van de studierichting en het feit dat ook de tewerkstelling die volgt op het hoger onderwijs een belangrijke verklarende functie is toebedeeld. Een diploma hoger onderwijs resulteert immers meestal in een professioneel beroep. Het uitoefenen van een dergelijk beroep blijkt echter op zich geen voldoende voorwaarde te zijn om het engagement van de VAKA-"leden" te verklaren. De voorspellingen op dat vlak van de mobilisatietheorieën blijken dus onvoldoende te zijn. Gegeven het feit dat iemand een diploma hoger onderwijs heeft, blijkt het uitoefenen van een professioneel beroep op zich geen variabele te zijn die de verklaringskracht van het multivariate model verhoogt. Veel belangrijker zijn de volgende vier elkaar overlappende elementen: de tewerkstelling in de niet-marktgebonden sector van de arbeidsmarkt, ver verwijderd van de "produktivistische prestatiekern" van de samenleving, in sectoren die potentieel verbonden zijn aan de "vernieuwende doelstellingen" van de samenleving. De clustering in de niet-marktgebonden (niet-produktivistische) sector kan gedeeltelijk verklaard worden in termen van het verlangen om een directe betrokkenheid bij de kapitalistische (produktivistische) instituties te omzeilen. Die clustering verklaart ook de geringe invloed van het inkomen. Die beroepen worden immers, rekening houdend met de hoge opleiding en de inzet die ze vereisen, relatief slecht betaald.

Het relatief grote aandeel van hetgeen is omschreven als "professionele beroepen mogelijkwijs verbonden met de vernieuwende doelstellingen van de samenleving", ligt in het verlengde van een noodzakelijke nuancering met betrekking tot de door Touraine beschreven invloed van het onderwijs. Daar waar de studierichting niet kon worden betrokken bij het multivariate onderzoek was het wel mogelijk om een gelijkaardig onderscheid op het vlak van het beroep in die analyses op te nemen. Het beroep maakt het in feite mogelijk om voor een deel de potentiële voorlopers van het door Touraine voorspelde anti-technocra-

tische verzet van de opkomende technocratische klasse te scheiden.

De samenhang tussen beroep en onderwijs enerzijds en de "verbondenheid met de vernieuwende doelstellingen van de samenleving" anderzijds komt in het onderzoek ook tot uiting in een tweetal interacties.

Op het vlak van de internalisering is er de interactie tussen beroep en levensbeschouwing. Over het algemeen gesproken heeft het institutioneel katholicisme een soort "homogeniserende" invloed op het effect van het beroep op de mate waarin het "gegeneraliseerd geloof" geïnternaliseerd is: institutionele katholieken scoren op dat vlak bijna altijd dichterbij het globaal gemiddelde. Dit kan weliswaar gedeeltelijk te wijten zijn aan de gemiddeld hogere celfrequenties van deze levensbeschouwelijke categorie, maar het kan ook verklaard worden in termen van een aantal kenmerken van de katholieke ideologie. Enerzijds activeert die ideologie een normatief bewustzijn en een zekere mate van solidariteit bij haar basis, hetgeen een verklaring zou kunnen vormen voor de relatief hogere scores van de institutionele katholieken zonder professioneel beroep. Anderzijds gaat er vanwege het institutioneel katholicisme een remmende invloed uit op de "mogelijke verbondenheid met de vernieuwende doelstellingen van de samenleving", hetgeen de relatief lage score zou verklaren van de institutionele katholieken met een professioneel beroep ver van de produktivistische kern die het potentieel van een dergelijke verbondenheid bezitten. Juist in die beroepsgroep heeft de overtuiging van een aantal levensbeschouwelijke minderheden een "intensifier" effect. Dit is vooral verwonderlijk voor de mensen die naar buiten treden als "buitenkerkelijk christen" (22), een levensbeschouwelijke groep die over het algemeen gesproken beduidend lager scoort dan het globaal gemiddelde. Een verklaring hiervoor kan gezocht worden in de dubbelzinnigheid die besloten ligt in de term "buitenkerkelijk christen". Die term kan zowel slaan op iemand die niet (meer) naar de kerk gaat uit onverschilligheid t.o.v. levensbeschouwelijke-normatieve kwesties en die zich nog slechts pro forma "christelijk" noemt; als op iemand die nog steeds een overtuigd christen is, maar bewust uit de institutionele kerk is gestapt omdat hij/zij het oneens met de conservatieve standpunten van de katholieke kerkhierarchy. Wanneer men er, zoals Rosenberg, er van uitgaat dat een beroep gedeeltelijk gekozen wordt op basis van geïnternaliseerde waarden, is het plausibel

om te veronderstellen dat het beroep een zekere differentiatie mogelijk maakt in de groep mensen die niet a priori bepaalde normatieve opvattingen hebben (Rosenberg, 1957). In dat geval zouden de buitenkerkelijke christenen in de hogerbedeelde beroeps categorie behoren tot de groep "overtuigde buitenkerkelijke christenen", terwijl de mensen uit die levensbeschouwelijke categorie die werkzaam zijn in andere beroepssectoren eerder zouden behoren tot "onverschillige buitenkerkelijke christenen". Die beroepen vereisen immers niet in dezelfde mate een normatieve betrokkenheid als de eerstgenoemde beroepen.

Op het vlak van de participatie is er een interactie tussen het hoogstbehaalde diploma en de levensbeschouwing. De levensbeschouwing werkt over heel de lijn als een "intensifier" op het effect van het onderwijspeil en dit meer naarmate men een hoger diploma bezit. De verklaring voor deze interactie ligt in het verlengde van de verklaring van de interactie tussen beroep en levensbeschouwing. Ook hier is er sprake van een remmende invloed vanwege het institutioneel katholicisme op de "liberalising effects" van het hoger onderwijs. Daar bovenop komt in de Belgische context ook de remmende invloed van de verzuiling. Gezien de problemen die (een deel van) de katholieke zuil met de "wolf in schaapsvacht" heeft, is het niet verwonderlijk dat de levensbeschouwing van die zuil remmend werkt op de participatie. Het feit dat de "buitenkerkelijke christenen" over heel de lijn meer participeren zal te wijten zijn aan het feit dat er bij het verklaren van die participatie werd gewerkt met een disproportioneel sterk gestratificeerde steekproef waarin de VAKA-"leden" - en bijgevolg diegenen die we hoger omschreven als "overtuigde buitenkerkelijke christenen" - sterk oververtegenwoordigd zijn.

5. Besluit

Hoewel de verschillende theorieën soms erg verschillende verklaringsmodellen hanteren, bleek er toch een zekere consensus te bestaan op het vlak van de richting van de invloed van de variabelen waarover ik beschikte. Die consensus werd door het cijfermateriaal bevestigd. De belangrijkste variabele - zowel op het vlak van de internalisering als op het vlak van de participatie - bleek het diploma te zijn. Het belang van die variabele zou vermoedelijk nog groter geweest zijn indien er bij de multivariate analyses ook rekening zou kunnen gehouden zijn

met de studierichting. De tweede belangrijkste variabele bleek het beroep te zijn. Op dat vlak spreken de onderzoeksresultaten meer in het voordeel van de theorieën over "nieuwe" sociale bewegingen, dan van de mobilisatietheorieën. Wanneer men immers rekening houdt met de hoge scholingsgraad blijkt niet zozeer het uitoefenen van een professioneel beroep, dan wel van bepaalde soorten professionele beroepen bijkomende verklaringskracht te leveren. De beroepsvariabele die aan de hand van de theorieën over "nieuwe" sociale bewegingen werd geconstrueerd bleek, in tegenstelling tot de traditionele indeling "professioneel - niet-professioneel", bestand te zijn tegen het onder controle houden van het onderwijspeil. Zowel het effect van het beroep als het effect van het diploma bleek beïnvloed te worden door de levensbeschouwing. Voor de internalisering bleek de interactie tussen beroep en levensbeschouwing de belangrijkste te zijn. Op het vlak van de participatie bleek de interactie met het diploma sterker te zijn. Beide interacties liggen echter in dezelfde lijn: ze tonen het verband aan tussen onderwijs, beroep en normatieve opstelling. De voorspelde invloed van het (gepercipieerde) inkomen werd niet door de onderzoeksresultaten bevestigd en de leeftijd bleek enkel een belangrijke rol te spelen op het vlak van de internalisering.

VOETNOTEN:

- (1) Touraine bespreekt in dit verband uitgebreid het voorbeeld van de universiteiten "le lieu privilégié de l'opposition à la technocratie et aux forces qui lui sont associées" (Touraine, 1969: 19). Dat voorbeeld moet uiteraard wel geplaatst worden in de periode waarin Touraine zijn boek schreef, namelijk het einde van de jaren zestig, en het belang dat hij toen aan de studentenbeweging hechtte lijkt nu een beetje achterhaald en overtrokken. De idee die schuilgaat achter dit voorbeeld kan echter eventueel worden toegepast op de hele quartaire sector.
- (2) Hirsch stelt dat er in de Bondsrepubliek vandaag de dag een breuk in de samenleving ontstaat tussen enerzijds een "korparativistisch stabilisierte Leistungskern" en anderzijds een "marginalisierte Periferie" (zie Hirsch, 1980). Die prestatiekern omvat die groepen van wie de economische en sociale status verbonden is aan het proces van industriële groei. (zie ook Brand 1982).
- (3) Mettertijd is de theorie van Maslow in het werk van Inglehart naar de achtergrond verdrongen waardoor volgens de politicoloog de behoefte-hiërarchie niet meer dan een "complementary concept" is geworden dat "helped to shape the survey items we used to measure the value priorities" (Inglehart, 1981: 881).
- (4) Er is heel wat kritiek mogelijk op de theorie en op de onderzoeks-methodologie van Inglehart. Meer hierover is te vinden in Cotgrove (1982), Dalton (1977), Herz (1979), Stouthuysen (1985) en De Deken (1986)
- (5) Die verhoging van politieke vaardigheden is in de eerste plaats een gevolg van de algemene toename van het onderwijspeil. Meer hierover is te vinden in Barnes & Kaase (1979).
- (6) De inclusieve definitie wordt gebruikt in de zogenaamde "byproduct-theorie" die wordt uiteengezet in Frohlich, Oppenheimer & Young (1971).
- (7) Onder doelbewuste prikkels verstaat Wilson de ontastbare beloningen die ontstaan uit een gevoel van voldoening te

hebben bijgedragen in het verwezenlijken van een doel dat wordt beschouwd als de moeite waard.

- (8) Smelser is een vertegenwoordiger van de traditionele sociaal-psychologisch geïnspireerde benadering van het collectief gedrag. Een basiswerk in dit verband is Smelser (1962). Omdat ik Smelsers functionalistische uitgangspunten niet deel, heb ik opzettelijk het systeem-stabilizerend gedeelte uit zijn schema weggelaten.
- (9) Volgens Parkin leent de internationale politiek zich beter voor het voeren van een expressieve politiek.
- (10) Voor het VAKA beschikte ik wel over informatie op dat vlak, maar op nationaal vlak beschikte ik niet over het nodige vergelijkingsmateriaal.
- (11) Opdat die groep respondenten representatief zou zijn (voor de variabelen waarvoor ik kon vergelijken) voor heel de steekproefpopulatie, bleek uit een aantal Chi-kwadratoetsen dat het noodzakelijk was om de groep te wegen op basis van de provincie van herkomst. Het gebruik van dergelijke wegingsfactoren heeft er waarschijnlijk toe geleid dat de respondenten afkomstig uit de minder actieve regio's meer doorwegen in de onderzoeksresultaten (zie ook De Deken (1986: 64-67, 77-79).
- (12) Voor sommige variabelen werden tijdens de multivariate analyse een aantal categorieën samengevoegd om het finale model te vereenvoudigen. Voor dat samenvoegen baseerde ik mij op de ruwe MCA-scores van de verschillende categorieën van een variabele.
- (13) Inglehart maakte aanvankelijk gebruik van een vragenbatterij met vier uitspraken, maar heeft die later uitgebreid tot 11 uitspraken. Indien men gebruik maakt van 4 uitspraken blijkt 89% van de VAKA-"leden" "post-materialist" te zijn. Met 11 uitspraken blijken het er 85% te zijn. Die 4% krijgen in het tweede geval het label "gemengd waardenpatroon".
- (14) Deze gegevens zijn gebaseerd op de vragenbatterij met vier uitspraken.
- (15) De MPM-vragen werden niet gesteld in het NCOS-onderzoek.

- (16) Meer hierover is te vinden in Cotgrove (1982), Dalton (1977), Herz (1979) en in Stouthuysen (1985).
- (17) Voor die discriminant analyse werden de niet-parametrische variabelen als dummy-variabelen ingevoerd.
- (18) Voor een technische beschrijving van de gebruikte technieken verwijs ik naar Nie e.a. (1975). Voor de verantwoording van hun gebruik verwijs ik naar De Deken (1986).
- (19) Het gaat hier enkel om VAKA-"leden": het VAKA-onderzoek gebeurde d.m.v. een post-enquête, dit in tegenstelling tot het NCOS-onderzoek dat via enquêteurs gebeurde. De prioriteitenvraag was nogal moeilijk, daardoor is de categorie "niet of verkeerd beantwoord" voor de VAKA-populatie relatief groot.
- (20) Deze groep werd eerder in de analyse samengevoegd met de categorie "verplicht tot enige zuinigheid" om het totaal aantal categorieën in de analyse te beperken opdat de capaciteit van het computerprogramma niet zou worden overschreden en om het finale model te vereenvoudigen. De ruwe afwijkingen van de twee categorieën in kwestie waren toch nagenoeg identiek, namelijk $-.05$ en $-.58$.
- (21) Voor meer details in dat verband verwijs ik naar De Deken (1986: 102-103).
- (22) Deze levensbeschouwelijke groep vormde de overgrote meerderheid van de interactie-categorie "professioneel beroep, ver van de produktivistische kern, eventueel verbonden met de vernieuwende doelstellingen van de samenleving + buitenkerkelijk christen of onverschillig".

BIBLIOGRAFIE:

BARNES, S. & KAASE, M. e.a.

1979 Political Action: mass participation in five western democracies, Beverly Hills/London, Sage Publications.

BRAND, K.W.

1982 Neue soziale Bewegungen - Entstehung, Funktion und Perspektive neue Protestpotentiale, eine Zwischenbilanz., Opladen, Westdeutscher Verlag.

BRAND, K.W., D. BUSSE, D. & RUCHT, D.

1983 Aufbruch eine andere Gesellschaft, neue soziale Bewegungen in der Bundesrepublik, Frankfurt, Campus.

COTGROVE, S.

1982 Catastrophe or Cynopia, New York, Wiley.

COTGROVE, S. & DUFF, A.

1980 Environmentalism, middle class radicalism and politics, Sociological Review, 333-351.

DALTON, R.J.

1977 Was there a revolution? A note on generational versus life cycle explanations of value differences, Comparative Political Studies, 459-473.

DECKERS, W.

1986 Democratie - over autoritaire staat en basisbewegingen, Berchem, EPO.

DE DEKEN J.

1986 In de ban van de vrede - een sociologisch onderzoek over de achterban van de vredesbeweging in Vlaanderen, licentiaatsverhandeling, VUB.

ECKLAND-OLSON, S. , SNOW, D. & ZURCHER, L.

1980 Social networks and social movements: a microstructural approach to differential recruitment, American Sociological Review, vol. 45, 781-801.

ELCHARDUS, M.

1979 Internationale beroepenclassificatieschaal (IBK) en een gestandaardiseerde internationale beroepsprestigeschaal (GIBS), Brussel, CBGS Rapport 30.

ELCHARDUS, M. e.a.

1984 Vlamingen en de derde wereld, Brussel, NCOS.

ELLEMERS, J.E.

1979 Nederland in de jaren zestig en zeventig, Sociologische Gids, vol.26, 429-452.

ETZIONI, A.

1975 A comparative analysis of complex organisations, New York, Free Press.

EUROBAROMETER

1982 nr.17 (een uitgave van de Europese Commissie).

FIREMAN, B. & GAMSON, W.

1979 Utilitarian logic in the resource mobilisation perspective, in M.N. Zald & J.D. Mc.Carthy The dynamics of social movements, Cambridge (Mass.), Winthrop Publishers.

FROHLICH, N., OPPENHEIMER, J.A. & YOUNG, O.R.

1971 Political leadership and collective goods, Princeton University Press.

GEEREARTS, G.

1984 Sociale bewegingen als te verklaren collectieve acties, paper voor de sociologendagen in Amsterdam.

HABERMAS, J.

1981 New social movements, Telos, nr.49, 33-39.

HABERMAS, J.

1982 Theorie des kommunikativen Handelns, deel II, Frankfurt, Suhrkamp.

HERZ, T.

1979 Der Wandel von Wert-vorstellungen in Westlichen Industrie-gesellschaften, Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, nr.31, 282-302.

HIRSCH, R.

1980 Alternativbewegung - eine politische Alternative?, in Roland ROTH e.a., Parlementarische Ritual und politische Alternativen, Frankfurt a/M, Campus, 1980)

INGLEHART, R.

1971 The silent revolution in Europe: intergenerational change in post-industrial societies, American Political Science Review, vol.65, 990-1017.

INGLEHART, R.

1977 The silent revolution: changing values and political styles among western publics, Princeton (N.J.), Princeton University Press.

INGLEHART, R.

1981 Post-materialism in an environment of insecurity, American Political Science Review, vol. 75, 880-900.

INGLEHART, R.

1983 Traditionelle politische Trennungslinien und die Entwicklung der neuen Politik in westlichen Gesellschaften, Politische Vierteljahresschrift, nr. 2, 133-165.

INGLEHART, R.

1984 Generational change and the future of the atlantic alliance, P.S., 525-535.

JACOBS, D. & ROEBROEK, J.

1983 Nieuwe sociale bewegingen in Vlaanderen en Nederland, Antwerpen, Leon Lesoil.

JENKINS J.

1983 Resource mobilisation theory and the study of social movements, Annual Review of Sociology, nr. 9, 527-553.

KUNNEMAN, H.

1984 Habermas' theorie van het communicatieve handelen (een samenvatting), Amsterdam, Boom.

KUNNEMAN, H. & KEULARTZ, J.

1985 "Rondom Habermas, analyses en kritieken", Amsterdam, Boom.

MARX, G. T.

1975 Strands of theory and research in collective behavior, Annual Review in Sociology, nr. 1, 363-427.

MASLOW, A. H.

1954 Motivation and personality, New York, Harper.

- MC CARTHY, J.D. & ZALD, M.N.**
 1977 Resource mobilisation and social movements, a partial theory, American Journal of Sociology, vol. 82, 1212-1241
- MC CARTHY, J.D. & ZALD, M.N.**
 1979 The dynamics of social movements, social control and tactics, Cambridge (Mass.), Withrop Publishers.
- NIE, N.H. e.a.**
 1975 "Statistical Package for the Social Sciences" (second edition), New York, Mc Graw Hill.
- OLSON, M.**
 1965 The logic of collective action, Cambridge (Mass.), Harvard.
- PAPADAKIS, E.**
 1984 The Green Movement in Western Germany, London, Croom Helm.
- PARKIN, F.**
 1968 Middle class radicalism, the social basis of the British C.N.D., Manchester University Press.
- PARSONS, T. & PLATT G.**
 1973 The American University, Cambridge (Mass.), Harvard University Press (2e druk).
- ROSENBERG, Morris**
 1957 Occupation and values, Glencoe, Free Press.
- SCHREUDER, O.**
 1981 Sociale bewegingen, een systematische inleiding, Deventer, Van Loghum Slaterus.
- SMELSER, N.**
 1962 "Theory of collective behavior", Routledge & Kegan Paul, London (herdrukt in 1972).
- STOUTHUYSEN, P.E.**
 1985a De Vlaamse groene partij Agalev, in O. Schreuder (red.) Moderne bewegingen, Zeist, Kerckebosch B.V..

STOUTHUYSEN, P.E.

1985b Les mouvements de paix en Flandre, Courier Hebdomadaire,
du Crisp, 11 oktober.

TOURAINÉ, A.

1969 La société post-industrielle, Paris, Denoël.

TOURAINÉ, A.

1978 "La voix et le regard", Paris, Seuil.

VOISIN, M.

1977 Communautés utopiques et structures sociales: le cas de
la Belgique francophone, Revue Française de Sociologie,
vol. 18, 271-300.

WHITE, L.G.

1976 Rational theories of participation, Journal of Conflict
Resolution, vol. 20 nr. 2, 255-277.

WILSON, J.Q.

1973 Political organisations, New York Basic.